

klarativno) sve više govori o obrazovanju kao generatoru ekonomskog ali i općeg društvenog razvitka, ovaj će zbornik svoje čitatelje pronaći i izvan stručnih krugova. U tom smislu zasigurno može doprinijeti senzibiliziranju javnosti o iznimno važnoj ulozi obrazovanja u kontekstu suvremenog društvenog realiteta.

Krešimir Žažar

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 2008

Beck, München, 2007, 320 str.

Godišnjak ekologije 2008. u ovom godištu donosi također zanimljive i aktualne priloge, u uobičajenoj strukturi priloga: I. Perspektive (*Perspektiven*), II. Naglasci 2008 (*Schwerpunkte 2008*) s nekoliko tematskih cjelina: Posljedice klimatskih promjena, Učiti od prirode, Kultura i stil života, Ekološki ispiti, III. Politička povijest okoliša (*Umweltpolitikgeschichte*), IV. Primjer, iskustva, ohrabrenja (*Exempel, Ehrfahrungen, Ermutigungen*), V. Tragovi (*Spurensicherung*), VI. Pred-mislinci (*VorDenker*) i VII. Ekološke institucije.

U prvom dijelu Godišnjaka pod naslovom **Perspektive**, sljedeći su prilozi: Günter Altner, Reinhard Loske, Stefanie Christmann i Ulrich Grober. Osvrnut ćemo se na neke priloge.

Günter Altner (*Das Exzellenzgerangel – und die Ökologiefrage*) ukazuje na potrebu promjene istraživačkog pristupa, jer prema riječima Dennisa Meadowsa (*Die Zeit – Campus, Studium, arbeiten, leben*, Nr. 2, 2007, S. 82) ljudi više misle na posao i fakultet ali ne na budućnost. No, pitanje je misle li i sveučilišta na budućnost? Kritizira praksu u kojoj se nekolicini naj-

uglednijih sveučilišta dodjeljuju projekti (ostalima manje sredstava), koji potvrđuju njihovu kompetenciju, ali u cjelini predstavljaju mozaik iz kojega se ne vide aktualna pitanja preživljavanja. Zato upozorava na COPERNICUS-program koji slijedi četiri cilja: implementacija održivosti, stimulacija interdisciplinarnosti, približavanje rezultata privredi i povezanost sveučilišta sa ostalim sektorima društva.

Autor upozorava da su doba «hladnog rata» i «konkurencije sistema» prošlost i da će se povijest u sljedećim desetljećima pisati iz posljedica *prostornih* i *resursnih* konflikata (14). Iz takve perspektive danas su poželjna i nužna interdisciplinarna i transdisciplinarna istraživanja održivosti.

Reinhard Loske (*Die Wachstumsfrage - endgültig out oder wieder in?*) zanima je li s pitanjem rasta definitivno završeno ili je ponovno aktualno? Upozorava nas na vremensku aktualnost toga pitanja i promjene kritičkog odnosa prema rastu. U sedamdesetim godinama prošloga stoljeća bila je aktualna kritika rasta koja je kritizirala pretjeranu potrošnju i demografski boom Juga. Kritika se temeljila na trima izvorima: (1) ograničeni Zemljin sustav ne može izdržati neograničeni rast; (2) zadovoljstvo i materijalno blagostanje na određenoj razini ne koreliraju nužno negativno, dio potrošnje ima kompenzacijski karakter: nematerijalne potrebe se materijalno zadovoljavaju; (3) BSP kao socijalni indikator vodi zabludi, jer se neke pojave mogu pogrešno mjeriti (nesreće, bolesti), neke uopće ne mjere (kućni rad, susjedska pomoć) a neke se uopće ne mogu mjeriti (21).

Od osamdesetih godina kritički ton se ublažava (), a raste tehnički optimizam. Loske ističe da su ideološku nadgradnju za

tehnički optimističke scenarije omogućavale knjige kao što su «Faktor 4: dvostruko blagostanje, prepolovljena potrošnja prirode» (E. U. von Weizsäcker, Amory i Hunter Lovins), «Svjetska solarno gospodarstvo» (Herman Scheer), «Zeleni kapitalizam» (Paul Hawken); *Faktor 4: Doppelter Wohlstand, halbiertes Naturverbrauch* (E. U. v. Weizsäcker, Amory i Hunter Lovins); *Solare Weltwirtschaft* (H. Scheer); *Green Capitalism* (Paul Hawken).

U njima se ne zastupa (barem ne otvoreno) kritika rasta ili potrošnje, nego zagovaranje ekološke strukturne promjene. Zaštita okoliša bila bi najbolji motor rasta. Rast nije bio više plašenje, nego se interpretira kao spiralni proces, jer se novim izazovima moglo parirati.

Danas se u fokusu analiza raspravlja o održivom stilu življenja. Zahtjev «uvijek više» već dugo ne znači «uvijek bolje». Međutim, vjerojatno je da bi moderna ekonomija dospjela u krizu, ukoliko ne bi ostvaren kritički minimum. S druge strane, sigurno je da bi ekosustav dospio u tešku, egzistencijalnu krizu, ukoliko bi živjeli iznad naših mogućnosti.

Ulrich Grober (*Wohin des Weges? Die neue Lust am Wandern.*)

Suvremena tehnička civilizacija stvorila je tehnička sredstva prijevoza na velike udaljenosti, koja su «prilagođena vremenu». Postavlja se pitanje je li pješaćenje još uvijek primjereno vremenu.

Čovjek je biće kretanja. Grober kaže da su nam nomadi u genima, jer je 99% ljudske povijesti homo sapiensa bilo povezano s pješaćenjem. Uredski čovjek propješači 0,4 – 0,8 km dnevno. U otvorenom prostoru kreće se u zatvorenosti auta, a u virtualnom svijetu cyberspacea. Brzina kretanja stalno se povećava, pa je u fizičkom

smislu svaka točke na Zemlji dostupna u vremenu od 24 sata.

Unatoč toj brzini i «skraćivanju» vremena, pojačava se interes za pješaćenje. «Svako pješaćenje je pokret traženja (*Suchbewegung*). Gdje sam? Kuda želim? Kako do tamo doći? U krajobrazu školujemo naš smisao za orijentaciju, sposobnost za određivanje vlastite pozicije, postavljamo ciljeve, čuvamo pregled i držimo kurs. Ova sposobnost postaje sve značajnija u našem život. Potreba za orijentacijom raste. Aktualna globalizacija otvorila je nove horizonte. Cjelokupni globus pojavljuje se kao homogen prostor: bezgraničan, propustan, raspoloživ» (39).

Nasuprot prirodnim prostorima, naš život danas sve više okupira tehnički i virtualni prostor za koji su potrebni posebni instrumenti. Snalaženje u tom prostoru zahtijeva prethodno ovladavanje ABC orijentacijom, dakle, da se prethodno nauči.

Pješaćenje je korisna vježba koja omogućava suverenitet vremena, orijentacijsko bogatstvo, pozornost ponovnog uspostavljanja unutarnjeg sklada, kao suprotno iskustvo urbane svakodnevice. Grober ističe da se pješaćenjem ne usporava brzina, nego uspostavlja nova ravnoteža između «brzog» i «sporog» kao osobna sloboda odlučivanja. Svako pješaćenje je individualno i svatko mora naći svoju stazu. Za pješaćenje čovjek ne treba puno, jer sve što sobom nosimo je funkcionalno. Naravno, postoji komercijalizacija koja ne čini dobro.

Grober zaključuje da «povratak pješaćenja stvarno ima ispravni smisao, ako promiče mobilnost iz vlastite tjelesne snage».

U drugom dijelu pod naslovom **Naglasci** nekoliko je tematskih cjelina: 1. «Posljedice klimatskih promjena» (Hermann, E. Ott/Martin Unfried, *Klima 2007 – Medi-*

enkarneval oder politisches Beben; Daniela Jacob, *Globaler Klimawandel und regionale Konsequenzen*; Wulf Greve, *Klimawandel und marine Organismen*; Michael Zemp/Wilfred Haerberli/Martin Hoelzle/Max Maisch/Frank Paul, *Europäische Alpen bald Gletscher?*;

2. «Učiti od prirode» (Werner Nachtigall, *Bionik: Natur abstrahieren – Natur etablieren*; Hans Werner Ingensiep, *Nachwasender Rohstoff Pflanze – vom Paradies zum Rohstoffgarten?*; Hans Thie, *Modell Varchentin – wie Agrarbetriebe Neue Energie für einen Neuen Osten mobilisieren*);

3. «Kultura i stil življenja» (Davide Brocchi, *Die Umweltkrise – eine Krise der Kultur*; Gotthard Dobmeier, *Nachhaltige Entwicklung durch ökosoziale Lebensstile*; Iris Kunze/Maik Hosang, *Pommritz – ein Rettungsboot zur Befreiung von der Konsumgesellschaft*; Christa Liedtke/Maria Welfens/Oliver Strengel, *Ressourcenschonung durch lebensstilorientierte Bildung*);

4. «Ekološki ispiti» (Jürgen Freimenn, *'Same procedure as every year' – Zum Umgang von Unternehmen mit umweltpolitischen Anforderungen*; Ralf Aschermann, *Strategische Umweltprüfung in Deutschland und Österreich*; Judith Kaliske, *Genehmigung von Industrieanlagen in Europa – gleiches Recht für alle?*; Axel Olearius/Karina Nikov, *Strategische Umweltprüfung in der Entwicklungszusammenarbeit – ein Beispiel aus dem afrikanischen Benin*).

Hermann E. Ott i Martin Unfried (*Klima 2007 – medijski karneval ili politički poitres*) analiziraju diskurs o klimatskim promjenama uspoređujući današnje s prethodnim vremenom diskursa. O tome mnogi govore, ali se malo čini. Klimatske promjene postale su pitanje političkog an-

gažmana. Mnoga pitanja koja mogu pridonijeti zaštiti klime, mogu se zakonski regulirati i kvantificirati: brzina, vrijednosti ugljičnog dioksida za automobile, ograničenja elektrana na uglj, stroži propisi za građevine, itd. Zaključuje da su danas veoma pogodni uvjeti za promjenu dosadašnje politike, odnosno odgovornu politiku zaštite klime.

Werner Nachtigal (*Bionika: apstrahirati prirodu – etablierati prirodu*) piše o povijesti i shvaćanju bionike. Pojam potiče od ideje američkog majora J. E. Steele koji se na kongresu upitao ne bi li pronalazke u prirodi mogli iskoristiti za tehniku. U Njemačkoj nastaje povijest pojma objavom knjige Heinricha Hertela (1963) pod naslovom «Tehnika i biologija», a definicija je predložena 1993. Nachtigal drži da ju treba inovirati i predlaže novu definiciju: «Učenje od načelima konstrukcije, načelima procesa i razvojnim načelima prirode za pozitivno umrežavanje čovjeka, okoliša i tehnike».

Davide Brocchi (*Ekološka kriza – kriza kulture*) najprije iznosi shvaćanje kulture, okoliša i održivosti. U razumijevanju kulture polazi od shvaćanja (Pierre Bourdieu) da se odnos između društvenih i kulturnih procesa radi o «strukturiranim i strukturirajućim strukturama». Čovjek stvara kulturu a ona se u njega utiskuje. Kultura u socijalnom sustavu ima dvije zadaće: kognitivno komunikativnu funkciju povezivanja *čovjeka sa stvarnosti*, te funkciju orijentacijskog *ponašanja čovjeka i okoliša* (116). Razdvajanje čovjeka i prirode (kulture i prirode) pokazuje kakve je posljedice to imalo za suvremenu ekološku krizu.

Između socijalno sustava i okoliša ne postoje apsolutni nego relativni odnosi. Pita se je li za Indiose u tropskoj šumi sustav a

za nas okoliš? To ovisi o našoj percepciji moći i strukturama nejednakosti. Socijalni sustav je nešto što rado imamo, kontrolirano i uređeno, a okoliš nam je nešto strano, nesigurno i nekontrolirano. Ističe da postoje različiti okoliši (Umwelt): emocionalni (nesvjesno u značenju dubinske psihologije), socijalni (ljudi koje mi isključujemo; *ausgrenzen*), multikulturalni okoliš (brojne kulture koje doživljavamo kao strane). Okoliš je zapravo jedinstvo ovih okoliša.

Pojam održivost je «rođen» na krivom mjestu – u razvijenom svijetu, a ostvaruje se na njegovoj periferiji. Zato razlikuje vlastitu (zapadnu) kulturu i kulturnu raznolikost, te navodi obilježja danas dominantne kulture i *kulture održivosti* (121). Zalaže se za kulturnu raznolikost. Zaključuje: ako je ekološka kriza zapravo kulturne kriza, kulturno proizvedena, tada je nužno kulturno rješenje, jer: «U temi održivosti, put je cilj, a cilj je put».

Gotthard Dobmeier (Održivi razvoj putem ekosocijalnog stila življenja) polazi od motta «drugačije živjeti i tako drugačije preživjeti», pa objašnjava kakva je veza između preživljavanja i stila življenja. Njemačka biskupska konferencija (1980) objavila je deklaraciju «Budućnost stvaranja – budućnost čovječanstva» u kojoj je istaknuto: da je naš životni stil povezan s potrošnim dobrima koja su često suvišna; da je naš životni stil obilježen kao: «uvijek više», «uvijek dalje», «uvijek veće», što ima svoje granice; da naš način življenja ima izrazite posljedice za prirodu i okoliš. Podsjeća i na glavu 4, UN Agende 21.

U religijskom shvaćanju isticanje motta «drugačije živjeti» znači promijeniti sustav vrednota i posebice uvažiti etičke impulse. Konkretno to znači «dobro živjeti» umjesto

«mnogo imati» (asocijacija na Frommovu knjigu: *Imati ili biti?*), tj. zadovoljno, sretno i s «manje» materijalnih dobara. Time život dobiva novi ritam i općenito uvažavati «ekologiju vremena», tj. svojevrsnu umjetnost živjeti s ritmom prirode i s ljudima, umjesto *protiv* prirode. U tome je smisao i osnova *etike samoograničavanja*. Ostali dijelovi Godišnjaka također su zanimljivi i informativni. Tako u trećem dijelu pod naslovom «Politička povijest okoliša» pišu: Anna-Katarina Wöbse (Bombarderi i bacači plamena. O povijesti borbe za Knechtsand»), Thosten Schulz («Europska godina zaštite 1970». Početak ili točka promjene ekološkog diskursa?) i Wolfgang Methling (*Razmišljanja o 'crveno-crvenoj' ekološkoj politiciu Mecklenburg-Vorpommern*). A, primjerice, šesti dio je zanimljiv po tome što donosi kratke informacije u autorima koji su utjecali na socijalnoekološko promišljanje suvremenosti i pokret, kao što su Hans Jonas (*Gnosis und späantiker Geist*, 1934/1954; *Das Prinzip Verantwortung*, 1979) i E. F. Schumacher (*Small is Beautiful. Die Rückkehr zum menschlichen Maß*, 1973).

Ivan Cifrić